

B

«Bake-ituna»

«Tratado de paz»

1813

1808-1813. Invasión napoleónica du izena Irunen, Tolosan eta Bergaran aurkeztuko den erakusketa. Hain zuzen ere, frantsesek probintzia inbaditu zutenean gertakizun nagusien protagonista izan ziren udalerrietan aurkeztuko da. Erakusketaren xedea *Bake-ituna*ren diskurso historikoa lurralde osora zabaltzea da, Gipuzkoan XIX. mendearren hasiera gatazkatsu hartan izen gertakizunak nabarmenduz.

1808-1813. Invasiones napoleónicas es la exposición que se presenta en Irun, Tolosa y Bergara, localidades protagonistas de los principales acontecimientos de la invasión francesa en la Provincia. Esta exposición extiende el discurso histórico de *Tratado de paz* al Territorio subrayando los acontecimientos desarrollados en la provincia de Gipuzkoa en ese inicio conflictivo del siglo XIX.

1808-1813

Invasión napoleónica Invasiones napoleónicas

Bake-ituna Donostia 2016 Europako Kultur Hiriburuaren proiektua da.
1808-1813. Invasión napoleónica erakusketa dss2016 Fundazioak eta Gipuzkoako Foru Aldundiak antolatu dute, eta Zumalakarregi Museoak ekoitzti du, Irungo Udalaren eta Oiasso Museoaren, eta Tolosako eta Bergarako Udalaren lankidetzarekin.

Tratado de paz es un proyecto de San Sebastián Capital Europea de la Cultura 2016. La exposición *1808-1813. Invasiones Napoleónicas* está realizada por la Fundación dss2016 y la Diputación Foral de Gipuzkoa, producida por el Museo Zumalakarregi, con la colaboración del Ayuntamiento de Irun y el Museo Oiasso, y los Ayuntamientos de Tolosa y Bergara

Koproduktoreak / Coproductores

DONOSTIA 2016
SAN SEBASTIÁNSTM
San Telmo MuseoaUM
UNIZI MUSEO
MUSEO NAVALZM
MUSEO ZUMALAKARREGI
HERRIKO MUSEOOIASSO
Museo Oiasso

Erakundeak / Instituciones

Diputación Foral de San Sebastián

Gipuzkoako Foru Aldundia

GOBIERNO VASCO

CONSELLERÍA DE CULTURA
CONSELLERIA DE CULTURA

irun

TOLOSAKO UDALA

Bergarako Udalía

BAYONNE

donostialkultura.com

AIETE

EUROPA MUSIK
CAPITAL DE LA CULTURA

C

D

E

Irun
Oiasso Museoa
Tolosa
Aramburu Jauregia
Bergara
Errekalde Jauregia

2013ko abuztuaren 30etik urriaren 27ra
Del 30 de agosto al 27 de octubre de 2013
2013ko urriaren 31tik abenduaren 15era
Del 31 de octubre al 15 de diciembre de 2013
2013ko abenduaren 20tik 2014ko otsailaren 2ra
Del 20 de diciembre de 2013 al 2 de febrero de 2014

- A. *France Militaire*, I. Liburukia. *La Reconnaissance*, Paris, 1833. (cc) Koldo Mitxelena Kulturunea.
B. Thomas Lyde Hornbrook, *A view of Vergara*, 1839. Tolosa, 1839. (cc) Gipuzkoako Foru Aldundia.

- C. W. Heath, *Battle of the Bidassoa*. London, 1815. (cc) Koldo Mitxelena Kulturunea.
D. Bacer d'Albe, *L'Assassinat*. Paris, 1820. (cc) Koldo Mitxelena Kulturunea.

- E. *France Militaire*, IV. Liburukia. *Salinas. Attaque d'un convoi*. Paris, 1837. (cc) Koldo Mitxelena Kulturunea.
F. Robert Batty, *Iran*. London, 1823. (cc) San Telmo Museoa.

- A. *France Militaire*, Tomo I. *La Reconnaissance*, París, 1833. (cc) Koldo Mitxelena Kulturunea.
B. Thomas Lyde Hornbrook, *A view of Vergara*, 1839, Tolosa, 1839. (cc) Diputación Foral de Gipuzkoa.

- C. W. Heath, *Battle of the Bidassoa*. Londres, 1815. (cc) Koldo Mitxelena Kulturunea.
D. Bacer d'Albe, *L'Assassinat*. París, 1820. (cc) Koldo Mitxelena Kulturunea.

- E. *France Militaire*, Tomo IV. *Salinas. Attaque d'un convoi*. París, 1837. (cc) Koldo Mitxelena Kulturunea.
F. Robert Batty, *Iran*. Londres, 1823. (cc) San Telmo Museoa.

«Bake-ituna»

1808-1813

Bake-ituna Donostia 2016ko Europako Kultur Hiriburua ekimenerako proiektu bat da. Haren programak ikus-kulturen historiarekin garapen bat proposatzen du, zuzenbideak, artegintzak eta bakearen adierazpenek osatutako berariazko triangeluan txertaturik. Indarkeriaren, gerraren eta krimenaren amaierari buruzko hausmarketa da, errealityeta agortzen duten eta mundua bizitzeko moduko leku egitea eragozten diguten gertakizunak diren aldetik.

1808-1813. Inbasio napoleonikoak. Gipuzkoako frantziar tropen pasabidea izan zen. Errege-bideko gipuzkoar udalerriek tropei ostatu eman behar zieten eta horritu egin behar zituzten. Inbasioak irau zuen bost urteetan, ugariak izan ziren gerrillak frantsesekin eta frantsestuekin izan zituen liskarrak. 1813ko udan, Penintsulako azken batailen hondamendiak Tolosa, Donostia, San Martzial eta Bidasoa jo zituen bete-betean.

Inbasioa. 1807ko urriaren 18an, frantziar armadako lehen gorputzak Bidasoa igaro zuen: 80.000 soldadu inguru, 11.000 zalditik gora eta 100 kanoi. 1808ko udazkenean, frantziarrek Bailénko guduan porrot egin ondoren, Napoleon bera sartu zen Penintsulan, gure probintzia bere *Grand Armée*ko 200.000 soldadu ingururekin gurtzatzuz. Frantsesak errege-bideko herri nagusietan kokatu ziren: Irunen, Tolosan eta Bergaran, besteak beste. Napoleonek Araba, Bizkaia eta Gipuzkoa hartzen zituen administrazio-erakunde bat sortzea erabaki zuen, eta *Bizkaiko Gobernua* izena jarri zion. Lurralte horiek armadak berak kudeatzen zituen zuzenean.

Gerrilla. Izenez ezagutzen ditugun lehenengo gerrillari gipuzkoarrak Juan Angel Lizarraga eta Joakin Yeregi tolosarrak izan ziren. 1808ko abuztuan, 16 gizon beren aginduetara zituztela, *Compañía de Maleteros* izeneko partida osatu zuten; izan ere, frantsesen postari eraso egitea baitzuten helburu, *la mala* esaten ziote-nari. 1811ko hasierara arte Gipuzkoako gerrillariak ez zirenez antolatuta egon,

beste talde batzuk ibili ziren gure lurraldlean sartu-irtenak egiten; esate baterako, Francisco Espoz Minaren Nafarroako Dibisioa Zumaian, Mutrikun, Oiartzun eta Erreenterian ibili zen.

Gipuzkoako batailak
Tolosa. Napoleonen aurkako gerran, Gasteizko bataila izan zen, zalantzak gabe, Euskal Herrian izandako garrantzi-tsuna. Frantziar tropak atzera egin zuten Arabako laudadan porrot egin ondoren, eta aliatuen aurrerakada oztopatu nahian, aurre egin zieten Tolosan. 45.000 gizon inguruk hartu zuten parte bataila hartan.

Donostia. Donostiako setioa bi hilabetez luzatu zen, eta Wellingtonek berak agindu zuen hiria bombardatzea Uliatik. Uztailaren 25ean, tropa portugaldarrak abangoardian zirela, lehen erasoa egin zuten, baina ez zuten arrakastariak izan. Aliatuek setioa gogortu zuten, eta astebetez bombardatzentz jardun ondoren, abuztuaren 31n, hirian sartzea lortu zuten. Frantsesak Urgull mendiko gaztelura erretiratu ziren, eta bitartean britainiarrek eta portugaldarrek hiria txikitu zuten, eta biztanleak sarraskitu.

Frantsestuak. Frantziako Ilustrazioak Gipuzkoan lortu zuen arrakasta handiena. *Euskalerriaren Adiskideen Elkartearen* egitekoari, Entziklopedia zabaldu izanari eta Bergarako Errege Seminarioa eman-dako ikasbideei esker, Ilustrazioaren eragina probintzia osoan zehar zabalduz. 1808an, Donostiako udalerrriak Josep Lari leialtasuna zin egin zion, hura iritsi zenean. Bergaran, Errege Seminarioko irakaslek eta Udalak fidelitasuna zin egin zioten Josep Bonaparteri. Agintari frantziarrek lankidetzan jarduteak frantsestuak gerrillaren jomuga bihurtu zituen, eta porrot egin ondoren, erbesteratu egin behar izan zuten.

Cádizko konstituzioa. Frantsesak

Gipuzkoan inbaditzen ari ziren bitartean,

Cádizen Gorteetara deitu zuten, Konstituzioa egiteko. Gipuzkoako ordezkarria

Miguel Antonio Zumalakarregi liberal

moderatua zen. 1813ko uztailean, Batzar Nagusiak Deban bildu zirenean, Cádizko Konstituzioa onartzeko, legeria berria onartu zuten, baina batzorde bat sortzea proposatu zuten, Foruekin bateragarri egiten ahalegintzeko. Gerra-egoera zela eta, legeria berria ezin izan zen behar bezala aplikatu. 1814ko maiatzean, Fernando VII.ak atzera agintea eskuratu zuenean, bere botere absolutua ezarri zuen. Cá-

dizko Konstituzioa XIX. mendeko lehen erdialdeko espainiar liberalismoaren ikur bihurtu zen.

Gipuzkoako batailak

Tolosa. Napoleonen aurkako gerran, Gasteizko bataila izan zen, zalantzak gabe, Euskal Herrian izandako garrantzi-tsuna. Frantziar tropak atzera egin zuten Arabako laudadan porrot egin ondoren, eta aliatuen aurrerakada oztopatu nahian, aurre egin zieten Tolosan. 45.000 gizon inguruk hartu zuten parte bataila hartan.

Donostia. Donostiako setioa bi hilabetez luzatu zen, eta Wellingtonek berak agindu zuen hiria bombardatzea Uliatik. Uztailaren 25ean, tropa portugaldarrak abangoardian zirela, lehen erasoa egin zuten, baina ez zuten arrakastariak izan. Aliatuek setioa gogortu zuten, eta astebetez bombardatzentz jardun ondoren, abuztuaren 31n, hirian sartzea lortu zuten. Frantsesak Urgull mendiko gaztelura erretiratu ziren, eta bitartean britainiarrek eta portugaldarrek hiria txikitu zuten, eta biztanleak sarraskitu.

San Martzial. 1813ko abuztuaren 31n, Donostia txikitzeaz gain, bataila garrantzitsu bat izan zen Bidasoako mugan. Soult mariskalak eraso sendoa agindu zuen mugan, 55.000 soldadu hartuta, Donostiako setioan zeuden frantsesei laguntzeko asmoz. Perez pare Wellington britainiarra, aliatuen tropen buruzagia, zuen bere aginduetara 16.000 gizon zituela, posizioe iusteko. Frantsesak eraso nagusia Irungo San Martzial mendi-hegalean izan zen. Gune hura tropa españiarrek defendatzen zuten, eta haien artean zegoen Gipuzkoako Batailioa, Jauregi *Artzaia*ren gerrillariekin osatua.

Bidasoa igarotzea. 1813ko urriaren 7an, Wellingtonek jakin zuenean Alemanian Napoleonen aurkako liskarrak hasi zirela, armada aliatuak Bidasoa igaro zuen eta frantsesei eraso egin zien. Aliatuek bi hegaletan egin zuten aurrera, baina bien tartean Soulent tropak bi egunez eutsi zieten Larrun mendian. Gerra lurralte frantsesera pasatu zen.

F

1808-1813

lizaron incursiones en nuestro territorio, como la División de Navarra de Francisco Espoz y Mina, que realizó expediciones a Zumaia, Mutriku, Oiartzun o Erreenteria.

Sin duda el principal jefe guerrillero guipuzcoano fue Gaspar Jáuregui *Artzaia*. Este pastor urretxuarra comenzó su carrera con 18 años, al asaltar el correo francés en el alto de Descarga. Ante la presión francesa en otoño pasó con sus hombres a Navarra, donde se reunió con Mina, recibiendo sus consejos y el apoyo de unos 60 guipuzcoanos con los que volvió a nuestra provincia. Empezó entonces la formación del primer Batalón de Gipuzkoa. Bajo el mando de *Artzaia*, se formaron en Gipuzkoa tres batallones. La acción más espectacular en nuestro territorio fue el ataque a Deba en julio de 1812, donde consiguieron la rendición de la guarnición francesa.

Afrancesados. Gipuzkoा fue la provincia donde la Ilustración francesa tuvo más seguidores. El papel de la *Real Sociedad Bascongada*, la extensión de la Enciclopedia o las enseñanzas impartidas en el Real Seminario de Bergara fueron

la clave de la extensión de la influencia ilustrada en la provincia. Ya en 1808, la municipalidad de San Sebastián jura fidelidad a José I a la llegada del monarca. En Bergara juran fidelidad a José Bonaparte los profesores del Real Seminario y el ayuntamiento. La colaboración con las autoridades francesas convirtió a los afrancesados en objetivo de la guerrilla y, tras la derrota, les obligó a exiliarse.

Constitución de Cádiz. Mientras en Gipuzkoा se sufría la invasión francesa, en Cádiz se convocan unas Cortes que elaboran una Constitución. El representante por Gipuzkoा es el liberal moderado Miguel Antonio Zumalakarregi.

Cuando en julio de 1813 se reunieron las Juntas Generales en Deba para aprobar la Constitución de Cádiz, aceptaron la nueva legislación pero proponían la creación de una comisión que tratará de compatibilizarla con los Fueros. Las circunstancias bélicas impidieron la aplicación efectiva de la nueva legislación. Cuando Fernando VII recuperó el trono en mayo de 1814, impuso de nuevo su

France Militaire, Tomo IV. Salinas. Attaque d'un convoi. París, 1837. (cc) Koldo Mitxelena Kulturunea.
D. Robert Batty, *Iran*. Londres, 1823. (cc) San Telmo Museoa.

France Militaire, Tomo IV. Salinas. Attaque d'un convoi. París, 1837. (cc) Koldo Mitxelena Kulturunea.
D. Robert Batty, *Iran*. Londres, 1823. (cc) San Telmo Museoa.

poder absoluto. La Constitución gaditana se convirtió en el símbolo del liberalismo español de la primera mitad del siglo XIX.

Batallas en Gipuzkoa

Tolosa. La batalla de Vitoria fue, sin duda, la más importante desarrollada en Euskal Herria durante la guerra contra Napoleón. Las tropas francesas en retirada tras su derrota en la llanada alavesa, realizaron un intento de frenar el avance de las tropas aliadas en la localidad de Tolosa. Unos 45.000 hombres se enfrentaron en esta batalla.

Donostia. El sitio se prolongó durante dos meses y el propio Wellington ordenó bombardear la ciudad desde Uliá. El 25 de julio, con las tropas portuguesas en vanguardia, se produjo el primer asalto, que fracasó. Los aliados endurecieron el sitio y, tras otra semana de durísimo bombardeo, el 31 de agosto lograron entrar en la ciudad. Los franceses se retiraron al castillo del monte Urgull, mientras británicos y portugueses destruyeron la ciudad y masacraron a sus habitantes.

San Marcial. El 31 de agosto de 1813, además de la destrucción de San Sebastián, se produjo una importante batalla en la frontera del Bidasoa. El mariscal Soult, con el objetivo de ayudar a los franceses sitiados en San Sebastián, ordenó un poderoso ataque en la frontera con 55.000 soldados. Frente a él, el británico Wellington, jefe de las tropas aliadas, contaba con 16.000 hombres para defender sus posiciones. El principal ataque francés se produjo en las faldas de San Marcial en Irun, espacio que defendían las tropas españolas entre las que se encontraba el Batallón de Guipúzcoa, formado por los guerrilleros de Jauregui *Artzaia*.

Paso del Bidasoa. El 7 de octubre de 1813, cuando Wellington conoció la reapertura de hostilidades contra Napoleón en Alemania, el ejército aliado cruzó el Bidasoa atacando las líneas francesas. Los aliados avanzaron por los dos flancos pero en el centro las tropas de Soult resistieron durante dos días en La Rhune. La guerra se situaba ya en territorio francés.